

**UN PROFESOR DE TEOLOGIE PUȚIN CUNOSCUȚ:
PREOTUL PROFESOR DR. IOAN ZUGRAV
(1893-1982)**

Pr. prof. dr. Ion VICOVAN
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”,
Universitatea „A.I. Cuza” Iași

Abstract

The Faculty of Theology in Chernivtsi was one of the most famous institutions in our country and beyond. Among the teachers here, Father Ioan Zugrav occupies an honored place. He was Professor in Chernivtsi during the last decade of the faculty, from 1938 to 1948. Showing a particular aptness for the historical theology, Father Ioan Zugrav has dedicated his doctoral research to the attempts for ecclesial unity made from the council of Lyons (1274) till council of Florence (1439). After some studies for specializing in the history of the church, he published numerous articles with a predominantly historical, but also liturgical or pastoral character, thus making a significant contribution to the history and life of the Church in Bukovina. Because has been scarcely about Father Ioan Zugrav, this study aims a moral and scientific recovery of the memory of which that served the Church and the theological education in Bukovina. The study presents his life and his scientific work, emphasizing the period when he worked as a professor in Chernivtsi, when he published his writings in „The Candle”, the Journal of the Metropolitan of Bukovina.

Keywords: Faculty of Theology in Chernivtsi, Ioan Zugrav, Church history, „The Candle” Journal

Biserica și învățământul teologic românesc au avut o mulțime de vrednici slujitori. Unii au pătruns mai adânc în conștiința Bisericii, alții, din diverse motive, în special din cauza contextului politic neprielnic, cum a fost perioada comunistă, s-au strecurat, discret, prin istorie. Singur Dumnezeu, Atoateștiutorul, Cel Care cunoaște osteneala fiecăruia în „ogorul” Său, va așeza, la vremea pe care o va hotărî, pe fiecare la locul cuvenit.

Despre vrednicul de pomenire preotul profesor doctor Ioan Zugrav s-a scris nedrept de puțin. Prietenul și „omologul”¹ său de la Iași, renumitul și regretatul pr. Scarlat Porcescu, a consemnat două-trei pagini în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, cu prilejul mutării sale la viața veșnică², iar pr. profesor Mircea Păcurariu, în al său *Dicționar al teologilor români*, îi prezintă biografia și contribuția publicistică în spațiul teologic³.

Personal, despre pr. profesor Ioan Zugrav nu știam prea multe. Citind mai multe studii referitoare la Facultatea de Teologie din Cernăuți, am aflat că acesta a fost cadru didactic titular la prestigioasa instituție de cultură teologică și că a desfășurat o lucrare academică de seamă. În ultimii ani, cercetând mai multe documente din Arhiva Centrului eparhial Iași, articole din revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei” și revista „Candela” a Mitropoliei Bucovinei, am întâlnit numele său, uneori doar menționat sau în calitate de autor al unor studii și articole.

Astfel, plecând de la cele două premise, anume că nu s-a scris mai nimic despre el și că numele lui apare de mai multe ori, atât în documentele Mitropoliei, cât și ca semnatar al unor contribuții științifice, am considerat *moral obligatoriu* să fac o scurtă prezentare a vieții și activității celui care a fost eminent student, bun profesor și mare pedagog.

Viața lui Ioan Zugrav

Din păcate, cel puțin până în momentul de față, nu se cunosc decât sărace informații despre viața sa. Pe de altă parte, și cele care se păstrează, destul de puține la număr, se referă aproape exclusiv la activitatea sa, mai cu seamă la cea științifică.

Cel care avea să devină preotul profesor Ioan Zugrav s-a născut în localitatea Românești, județul Suceava, pe 23 august 1893, în

¹ Am utilizat termenul modern de „omolog”, întrucât, pentru o anumită perioadă de timp, amândoi au fost directori ai școlilor de cântăreți, unul în Suceava, iar celălalt la Iași.

² Pr. Scarlat Porcescu, *Preotul profesor Ioan Zugrav*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an LVIII (1982), nr. 7-8, pp. 654-656.

³ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 530-531.

familia preotului Ioan Zugrav, „descendent, fără îndoială, al unui pictor sau zugrav bisericesc”⁴.

A studiat la Liceul Clasic Ortodox Român din Suceava, în 1904-1912, după care la Facultățile de Teologie, Filosofie și Litere și Drept ale Universității „Franz-Joseph” din Cernăuți. Pe 25 iulie 1918 a susținut, în conformitate cu normele academice, așa-numitul examen *Rigorosen*⁵, a cărui promovare dădea candidatului dreptul la susținerea publică a tezei de doctorat. Examenul de doctorat în teologie a avut loc în 1919, în timpul decanatului lui Ștefan Șaghin și al rectoratului lui Vasile Tarnavschi.

Cursurile de specializare în Istorie bisericească le-a urmat la Universitatea din București, apoi la Institutul Catolic și la „École de Chartes”, ambele din Paris.

După finalizarea studiilor, a activat ca preot, mai întâi în Parohia Botușana, județul Suceava, după care la Biserica „Sfântul Nicolae” din Rădăuți, până în 1937. După cei doi ani, în care a fost secretar și misionar eparhial la Cernăuți (1937-1938), având o bună pregătire teologică și fiind apreciat pentru lucrarea sa de doctorat, s-a dedicat învățământului teologic superior, devenind cadru didactic la Facultatea de Teologie din Cernăuți.

Deși „opțiunea și predilecția sa, până la acea dată, era Istoria Bisericii universale, cu toate acestea a predat, întru totul onorabil”, discipline ale Teologiei Practice, activând ca profesor de Liturgică și Pastorală, fiind titular între anii 1938 și 1948. După desființarea Facultății de Teologie de la Cernăuți - Suceava, prin contopirea ei cu cea de la București (în 1948), profesorul Ioan Zugrav, „nefiind încadrat la noua instituție de învățământ superior, desemnat dar cu onoarea omului de distincție intelectuală”, a fost numit, în calitate de profesor și director, la Școala de cântăreți bisericești din Suceava, unde a activat până la sfârșitul anului școlar 1952-1953, când s-a retras la pensie⁶. Aproximativ în aceeași perioadă, pentru scurt timp, este menționat ca profesor la Școala de cântăreți bisericești de la Mănăstirea Neamț.

⁴ Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 654.

⁵ Pr. lect. dr. Mihai Vizitiu, Virginia Popa, *Istoria învățământului teologic din Moldova și Bucovina*, în „Teologie și Viață”, 2007, nr. 1-6, p. 108.

⁶ Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 655.

Concret, din documentele aflate în Arhiva Centrului eparhial Iași aflăm că pe lângă Mănăstirea Neamț a luat ființă, în 1952, Școala Medie Tehnică de cântări bisericești⁷. Deschiderea oficială a cursurilor a avut loc pe 23 octombrie⁸. După săvârșirea slujbei de sfințire a apei și rostirea rugăciunilor de începere a cursurilor, a luat cuvântul delegatul Mitropoliei, consilierul Constantin Andone. Deschiderea propriu-zisă a cursurilor a făcut-o părintele profesor Ioan Zugrav, prin susținerea prelegerii *Introducere în studiul istoriei bisericești*⁹. Între profesorii seminarului se numărau diac. Ioan Ivan (Catehismul), arhim. Vasile Vasilache (Viața monahală), arhim. Victor Ojog (Muzica, Tipicul și Liturgica), Nicodim Sachelarie (Istoria biblică a Vechiului și Noului Testament) și părintele profesor Ioan Zugrav (Istoria bisericească).

Conform mărturiei părintelui Porcescu, după ieșirea la pensie a părintelui profesor Ioan Zugrav, la sugestia vrednicilor de pomenire mitropoliti ai Moldovei și Sucevei Justin Moisescu și Teoctist Arăpașu, acesta s-a îngrijit „de organizarea și completarea bibliotecii de la reședința mitropolitană din Suceava și orânduirea în condițiuni muzeografice a unor obiecte bisericești cu valoare istorică și de artă de la amintita reședință”. Astfel, părintele Ioan Zugrav a adunat „cărți, printre ele rarități, manuscrise, colecții de reviste vechi, tablouri și fotografii cu caracter istoric, pe care, cu sprijin chiriarhal, le-a expus într-o încăpere corespunzătoare din clădirea stăreției Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou”¹⁰. Această din urmă activitate, concluzionează părintele Porcescu, a fost, „în ultimele decenii ale vieții sale, preocuparea sa de căpetenie”.

Despre pregătirea teologică a pr. Zugrav aflăm câteva informații din două surse: una internă, respectiv opera sa scrisă, și cealaltă

⁷ Pr. Ion Vicovan, *Mitropolia Moldovei și Sucevei la jumătatea veacului al XX-lea – pagini de istorie*, Editura Performantica, Iași, 2009, p. 96.

⁸ Cursurile au început atât de târziu pentru a se încheia campania agricolă de toamnă, lucru solicitat de altfel de exarhul mănăstirilor Moldovei, Sebastian Rusan, motivând că în luna octombrie începe „strângerea recoltelor de toamnă și însămânțarea de toamnă”. Mitropolitul, aprobând propunerea exarhului, își fundamentează astfel răspunsul: „Apreciind motivele invocate în referat, pentru ca mănăstirile să nu cadă în legea sabotajului, excepțional aprobăm începerea cursurilor la 15 oct. a.c., cu acea condiție ca în decursul iernii să se țină mai multe ore la cursuri, pentru a recupera timpul pierdut cu începerea cursurilor”. *Ibidem*, p. 97.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

externă, din mărturiile celor care l-au cunoscut în mod nemijlocit. Dintre cei din urmă mă voi opri asupra prietenului și, cum precizam mai sus, „omologului” său, părintele Scarlat Porcescu, el însuși om de aleasă cultură teologică. Acesta, în paginile dedicate profesorului Zugrav, în afară de puținele repere biografice cunoscute, preluate atât de pr. profesor Mircea Păcurariu, cât și de autorii volumului dedicat istoriei învățământului teologic superior din Moldova și Bucovina, precum și de subsemnatul, și cu excepția câtorva dintre titlurile lucrărilor sale, face o prezentare, din păcate extrem de sumară, a profesorului Ioan Zugrav. Astfel, părintele Porcescu îl prezintă ca pe un om bine pregătit, „începând cu școala primară, până la universitate, dar, mai cu seamă, pe cale autodidactică, în bibliotecă”, având o „bogată, frumoasă și variată cultură”¹¹. După această lapidară prezentare, părintele Porcescu dezvoltă afirmațiile de mai sus.

Având în vedere penuria informațiilor referitoare la viața profesorului Ioan Zugrav, redăm un fragment din articolul părintelui Porcescu: „Prin capacitatea sa intelectuală crescută și maturizată, cu ochii ațintiți critic pe foile cărților și documentelor, el formula și emitea, totdeauna, judecăți valoroase, aprecieri sănătoase, logice. Prin bogăția cunoștințelor, mai ales de ordin istoric, prin tot ceea ce acumulasă cu privire la nașterea, evoluția și răspândirea culturii române și prin amintirile sale privind oamenii și evenimentele de altădată, el era o enciclopedie nepuizabilă. Conversația cu acest slujitor al altarului străbun și al școlii teologice, cu acest distins cărturar, care a fost prezent în presa bisericească a timpului său, era, întotdeauna, interesantă, fiind elevată și concludentă. Preot demn, modest, convins, cumpănit în mișcări – n-ar fi putut concepe predarea Liturgicii și Pastorelei fără experiența preoțească –, profesor stimat de colegi și studenți, mânuitor iscusit al condeiului, dotat cu spirit critic, cu simț de ordine la elaborarea mintală și la încheierea frazei, părintele profesor Ioan Zugrav a fost un remarcabil slujitor al școlii teologice și al Bisericii noastre”¹².

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, pp. 655-656.

Opera sa științifică

Având în vedere, pe de o parte, perioada scurtă în care a activat în calitate de profesor la renumita Facultate de Teologie din Cernăuți, iar pe de altă parte, contextul politic, social, cultural etc. neprietenos al vremii, opera sa științifică este una destul de bogată. Lucrările sale au fost publicate în diverse reviste, cele mai multe dintre ele fiind găzduite de revistele mitropolitane „Candela”, „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, dar și de alte publicații, cum ar fi „Luminătorul”, care apărea la Chișinău, „Cuvântul Preoțesc” – „organul oficial al preoților”, al cărui redactor a și fost pe durata a mai multor ani. Precizăm și faptul că a colaborat la elaborarea volumului *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, apărut la Iași, în 1974.

Cu privire la valoarea lucrărilor sale, același venerabil pr. Scarlat Porcescu afirmă că pr. profesor Ioan Zugrav „n-a scris mult, dar toate lucrările semnate de el au adus contribuții importante în clarificarea unor probleme”. Stilul său, afirmă pr. Porcescu, era de coloratură didactică-științifică”, „punând în lumină pregătirea sa temeinică”¹³.

În cele ce urmează voi enumera cărțile, studiile, articolele și recenziile publicate în revista „Candela”, unora făcându-le o concisă prezentare, rămânând ca altă dată să revin asupra celorlalte, precum și asupra celor publicate în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, respectiv în „Cuvântul Preoțesc”.

În revista „Candela”, pr. profesor Ioan Zugrav a publicat:

- *Încercările de unire de la Conciliul din Lyon (1274), până la cel de la Florența (1439)*, Cernăuți, 1922 (teza de doctorat);

Prefața (pp. I-VI) este urmată de subcapitolul „Bibliografia”, care conține colecții de documente, cronici și texte (pp. VII-XII). În „Introducerea” propriu-zisă, autorul abordează „Schisma definitivă de la anul 1054” (pp. 1-6). În acest capitol, autorul evidențiază că până și cei mai de seamă oameni, personalități ale vremii sau apropiate istoric de evenimentul din 1054, n-au realizat gravitatea actului religios consumat. Mai mult, ei n-au pomenit nici un cuvânt despre schismă în operele lor. Între aceștia, el menționează pe Ioan Skilitzes, Mihail de Atalia sau Mihail Pselos, cel din urmă fiind supranumit

¹³ Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 656.

„prințul filosofilor”. Dar nici istoricii din secolele următoare (XIII-XIV), cu excepția unuia, care doar vag amintește despre ea, n-au consemnat producerea schismei. În schimb, afirmă autorul, istoricii latini i-au acordat mai multă atenție.

În capitolul I (pp. 7-34) autorul abordează tema „Raporturile dintre papalitate și Bizanț – de la schismă (1054), până la Conciliul de la Lyon (1274)”. Cel dintâi subcapitol se referă la perioada cuprinsă între schismă (1054) și cruciada a IV-a (1204). Reluând ideea că gravitatea actului de la 1054 nu a fost realizată de contemporani, autorul aduce ca argument și faptul că la curtea împăratului Mihail VII Duca (1071-1078) se afla un aprocrisiar roman, episcopul Petru Anagni¹⁴. Dimensiunea negativă a schismei a fost conștientizată „abia la ivirea pericolului turc”, atunci când bizantinii aveau nevoie de ajutor militar și alianță politică cu papii. Împărații bizantini, având convingerea că doar unirea Bisericilor prezintă interes pentru papi, au apelat la aceștia, oferindu-le unirea Bisericilor și cerându-le, în schimb, ajutorul. Aceasta a fost și convingerea cu care împăratul Mihail al VII-lea s-a adresat papei Grigore al VII-lea, acesta din urmă trimițând la Constantinopol pe patriarhul Veneției, Dominic. Din păcate, ajutorul n-a fost nici la vreme, nici pe măsura necesităților.

În continuare autorul prezintă, pe scurt, dar bine documentat, încercările de „reconciliere” între Bizanțul de odinioară, reprezentat de împărați, și Roma, reprezentată de papi. Al doilea subcapitol tratează situația Constantinopolului în perioada latină. Un scurt, dar interesant, subcapitol se referă la încercările de unire din anii de început ai Imperiului vlaho-bulgar, care, însă, n-a dus la nici un rezultat (pp. 24-25). Cel de-al treilea important subcapitol abordează relația „Împăratul Mihail Paleologul (1259-1281) și unirea de la Lyon (1274)”.

În capitolul al II-lea, autorul analizează „Reacțiunea contra unirii de la Lyon” (pp. 35-40), iar în cel de-al III-lea „Chestiunea unirii sub presiunea pericolului turc”. Și acest capitol este împărțit în mai multe subcapitole, primul dintre ele referindu-se la situația religioasă sub domnia lui Andronic III (1328-1341), insistând asupra misiunii

¹⁴ Ioan Zugrav, *Încercările de unire de la Conciliul din Lyon (1274), până la cel de la Florența (1439)*, Cernăuți, 1922, p. 7.

egumenului Varlaam de Calabria, care s-a deplasat la Avignon, unde se afla temporar reședința papilor, cu scopul de a solicita ajutor militar împotriva turcilor. Potrivit autorului, Varlaam a cerut mai întâi ajutor împotriva pericolului turcesc, făgăduind apoi unirea Bisericilor, motivând „că grecii vor lăsa la o parte ura lor seculară numai dacă vor primi o binefacere mare din partea latinilor, deoarece inimile grecilor le separă de latini nu așa de mult diferențele dogmatice, ci mai mult relele cele multe suferite din partea latinilor”¹⁵. Varlaam susține că există două modalități de a realiza unirea: una „prin întrebuintarea de mijloace violente”, cealaltă prin „persuasiune, pe cale pașnică”, ultima fiind, evident, preferabilă, însă ea presupune convocarea unui sinod. Pentru convocarea lui se impune, însă, îndepărtarea pericolului turcesc. De aceea, afirmă el, ajutorul militar trebuie să fie cel dintâi pas, după care va urma și cel de-al doilea, unirea Bisericilor. Mai mult, el susține că grecii ar accepta mai ușor unirea dacă latinii vor da semne de generozitate. Pentru a fi mai convingător, Varlaam demonstrează că pericolul turcesc nu se îndreaptă doar împotriva grecilor, ci și asupra armenilor, ciprioților și „ioaniților, care sunt supușii latinilor”¹⁶. După ce relatează relațiile dintre Ioan V Paleologul (1341-1376, 1379-1391) și Clement VI (1342-1352), autorul se referă și la cele dintre Ioan VI Cantacuzino și Clement VI, apoi la contactele dintre papa Inocențiu VI (1352-1362) și Ioan VI Cantacuzino, dintre Inocențiu și Ioan V Paleologul, precum și la tratativele dintre cel din urmă și papa Urban V (1362-1370). O atenție deosebită o acordă autorul „reconcilierii din anul 1369, de la Roma”. Acest ultim subcapitol este important pentru că în el prezintă călătoria pe care împăratul bizantin Ioan V Paleologul a efectuat-o la Roma, unde a fost întâmpinat de patru cardinali catolici (un episcop, doi preoți și un diacon) ca un principe latin, iar însoțitorii săi tratați ca și clerici latini. Pe 10 octombrie 1369, împăratul jură, ca și străbunicul său, Mihail VIII Paleologul, credință față de papă, recunoscând punctele de doctrină stabilite la conciliul de la Lyon: purgatoriul, căsătoria dizolvabilă doar prin moarte și, în special, primatul „fără nici o restricțiune”¹⁷.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 43-44.

¹⁶ *Ibidem*, p. 44.

¹⁷ *Ibidem*, p. 66.

Subcapitolul al VIII-lea prezintă „Încercările de unire în Principatele Române”. Aici autorul se referă la: domnitorul Alexandru Basarab, care era îndemnat de papa Clement al VI-lea să nu pună piedici celor ce doresc să îmbrățișeze catolicismul, doamna Clara, văduva lui Alexandru Basarab, sfătuită de papa Urban al V-lea să-i convertească pe fiul ei vitreg Vlaicu-Vodă și pe supușii săi la catolicism, domnitorul Lațcu al Moldovei, în timpul căruia a luat ființă Episcopia Catolică de la Siret, precum și la episcopiile catolice de Argeș și Severin din Țara Românească, Siret, Baia și Bacău din Moldova, „care erau pasive, mulțumindu-se cu turma de vechi catolici, nemți și unguri, cari-i aveau de cele mai multe ori numai titulare”¹⁸. În mod firesc, autorul acordă atenție sporită Sinodului de la Konstanz (1414-1418), prezentând delegațiile țărilor ortodoxe, greci, ruși și români¹⁹.

- *Cărțile bisericesti mai vechi din vechea biserică episcopală din Rădăuți și însemnările de pe ele*, în „Candela”, anul XXXV (1924), nr. 7-8, pp. 341-343. În acest articol, părintele Ioan Zugrav, ca fost slujitor al bisericii menționate, enumeră cărțile aflate în patrimoniul ei anterior stăpânirii austriece, adăugând acestei liste o foarte scurtă descriere. Prezența lor în fosta Catedrală episcopală din Rădăuți este importantă, întrucât, în viziunea autorului, ele „dau mărturie despre starea cultural-bisericască de pe atunci și despre schimbul de influență și de cultură din Țara Românească, ba chiar de la Sfântul Munte, până în Rusia”²⁰;

- *Cuvântare de 10 Maiu*, în „Candela”, anul XXXVI (1925), nr. 3-7, pp. 254-256;

- *Schitul Mănăstioara*, în „Candela”, anul XXXVII (1926), nr. 1-4, pp. 45-55. Despre acest schit, autorul afirmă că este cunoscut doar de oamenii „din partea locului”, întrucât aceștia merg de două-trei ori pe an la slujba hramului, dar și pentru frumusețea deosebită a cadrului natural. Din nefericire, schitul nu este amintit în nici o însemnare, nici în anuarul Mitropoliei Bucovinei, trecând neobservat chiar și de autoritățile austriece după ocuparea acestei regiuni, când au făcut recensământul tuturor clădirilor și așezămintelor

¹⁸ *Ibidem*, pp. 69-71

¹⁹ *Ibidem*, pp. 79-81.

²⁰ *Idem*, *Cărțile bisericesti mai vechi din vechea biserică episcopală din Rădăuți și însemnările de pe ele*, în „Candela”, anul XXXV (1924), nr. 7-8, p. 341.

bisericești²¹. Autorul tratează apoi „poziția și descrierea schitului”, subcapitol în care descrie exteriorul schitului și biserica, interiorul și timpul edificării, precum și „averea” sa. Cât privește timpul construirii lui, autorul spune că acest lucru nu se cunoaște. Există mai multe ipoteze, probabil, dar el înclină spre aceea că ar fi fost ridicat în 1775-1776. Între argumente, face trimitere la faptul că pe icoana Mântuitorului se găsește o însemnare, din care aflăm că ea a fost pictată în anii menționați. Aceasta înseamnă că biserica a fost pictată imediat după finalizarea lucrărilor de ctitorire. Descriind contextul religios al vremii, autorul aduce dovezi că în acea perioadă, chiar și mai înainte, sub influența Sfântului Dimitrie de Rostov, cum a fost cazul Sfântului Pahomie, episcopul Romanului, au fost ridicate o mulțime de schituri și nu mănăstiri²². Articolul de față abordează și alte aspecte, cum ar fi: obiectele de cult și însemnările de pe ele, antimisul, care s-a păstrat, și înscrisul de pe el, proprietățile schitului etc.;

- *Atanasie Gberman (1873-1916)*, în „Candela”, anul XXVII (1926), nr. 8-9, pp. 221-222. Cel care face obiectul articolului de față a fost, afirmă autorul, „bun român și vrednic preot, aprig naționalist și figură reprezentativă a clerului nostru de prin anii 1900-1910”. „Publicist ales”, cum îl numește autorul, Atanasie Gberman a scris pentru „Patria” o mulțime de articole, iar, după 1900, a redactat ziarul „Dreptatea”, „fiind chiar întemnițat pentru atitudinea sa dâră românească”. Tot el a redactat „organul partidului creștin social român *Foaia poporului*”, păstrând o înaltă ținută editorială a ziarului²³;

- *Predică de ziua natală a M. Sale Regina Maria*, în „Candela”, anul XXVII (1926), nr. 8-9, pp. 222-224;

- *Schitul Călugărița*, în *Archiv für Landes-Kunde der Bukowina*, I, 1927;

- *Datoria preoțească – un manuscris miscelaneu de la finea sec. XVIII*, anul XXXVIII (1927), nr. 10-12, pp. 306-320. El cuprinde introducere-observări generale: partea I: datoria preoțească, originalul, autorul traducerii; partea a II-a și partea a III-a. Este o lucrare,

²¹ Idem, *Schitul Mănăstiora, jud. Suceava*, în „Candela”, anul XXXVII (1926), nr. 1-4, p. 45.

²² *Ibidem*, pp. 522-53.

²³ Idem, *Atanasie Gberman (1873-1916)*, în „Candela”, anul XXVII (1926), nr. 8-9, p. 221.

așa cum o arată și titlul, cu un conținut eminent pastoral-duhovnicesc. Titlul ei este dat de prima dintre lucrările care alcătuiesc manuscrisul, ea fiind scrisă în limba rusă, pe la 1783. Manuscrisul conține șapte opere distincte²⁴;

- *Cărți vechi bisericești de la biserica din Botușana, jud. Suceava*, în „Candela”, anul XXXIX (1928), nr. 6-8, pp. 171-174. Ca și în articolul de mai sus, cu titlu similar, și în acesta autorul, ca fost preot paroh în „umilul sătisor” Botușana, enumeră, cu o sumară descriere, cărțile vechi aflate în biserica parohială. Dincolo de prezentarea lor, este importantă și precizarea pe care o face în debutul articolului, anume că „biserica păstrează nu numai o mulțime de cărți liturgice vechi, absolut necesare serviciului dumnezeiesc, ci și cărți precum: *Cazaniile de la București*, din 1768; *Tâlcul Evangheliilor* al lui Teofilact, din 1805; *Tipiconul*, din 1820...”²⁵. Importantă este, de asemenea, și precizarea referitoare la însemnările de pe ele, dedicațiile, „obișnuitele afurisenii la adresa unor eventuali înstrăinători”, donatorii lor etc.;

- *Istoricul fostei mănăstiri de maici din Ițcani*, în „Candela”, anul XXXIX (1928), nr. 6-8, pp. 174-175. Din păcate, numărul lipsește din Biblioteca „Dumitru Stăniloae”, colecția pe care am consultat-o nefiind completă;

- *Biserica în Franța – separațiunea bisericilor și statului*, în „Candela”, anul XLV (1934), nr. 1-12, pp. 216-247. Studiul este elaborat după următoarea structură: introducerea, „pregătirea separațiunii”, „legea separațiunii” (în șase capitole), „răsunetul în presa bisericească”, „aplicarea legii separațiunii”, „universitățile catolice – studiile teologice în Franța”, „clerul francez” și „concluzii”;

- *Sfânta Cruce ca obiect liturgic*, în „Candela”, anul XLV (1934), pp. 111-134. În acest studiu autorul se referă la: istoricul crucii, înfățișarea răstignirii lui Hristos („cea a lui Hristos răstignire”), crucea de mână, alte scene religioase înfățișate pe cruci, întrebuițarea rituală a crucii, crucea procesională, alte cruci;

- *Cultul morților*, în „Candela”, anul XLVIII (1937), pp. 28-73 (și extras publicat la Cernăuți, 1938, 48 p.). În acest articol autorul

²⁴ Idem, *Datoria preoțască – un manuscris miscelaneu de la finea sec. XVIII*, anul XXXVIII (1927), nr. 10-12, pp. 306-307.

²⁵ Idem, *Cărți vechi bisericești de la biserica din Botușana, jud. Suceava*, în „Candela”, anul XXXIX (1928), nr. 6-8, pp. 171.

vorbește despre comemorarea celor adormiți. Astfel, în introducere, afirmă că oamenii în istorie au reacționat diferit în fața morții. Și dă câteva exemple, începând cu egiptenii și indienii, continuând cu alte popoare.

Același număr al revistei menționate conține cuvântarea pe care preotul profesor Ioan Zugrav a rostit-o cu prilejul deschiderii expoziției comemorative a operelor pictorului Epaminonda Bucevschi, organizată la Mitropolie, pe 7 octombrie 1937²⁶. După ce face o prezentare a vieții și a morții, în general, autorul afirmă că în urma noastră rămân faptele și amintirea „înfăptuirilor noastre”. Apoi enumeră câteva dintre tablourile sale celebre, începând cu „chipul voievodului Ștefan cel Mare”, continuând cu ale multor preoți din generația trecută, unele dintre ele ajungând în „Viena artistică”, altele în „îndepărtata Anglie”, iar altele chiar în America²⁷. Însă părintele Zugrav subliniază în chip deosebit faptul că deși pictorul Epaminonda Bucevschi a fost de nenumărate ori invitat să rămână în Apus, el a biruit toate ispitele, preferând să rămână în țară, să „servească țara și Biserica, al cărui fiu devotat a fost”. Între alte elemente legate de viața sa, autorul precizează că pictorul este absolvent al Școlii de Teologie;

- *Un manuscris din anul 1419 al Liturghiei Sf. Vasile cel Mare*, în „Candela”, anul XLVII (1937), pp. 263-282 (și extras publicat la Cernăuți, 1938, 23 p.);

- recenzie la *Dr. L.G. Muntean, Vecchiul Testament și creștinismul*, Cluj, 1937, 62 p., în „Candela”, anul XLVIII (1937), nr. 1-12, pp. 310-311;

- recenzie la *Preotul Petre Vintilescu. Despre poezia immografică în cărțile de ritual și Cântarea bisericească*, București, 1937, 400 p., în „Candela”, anul XLVIII (1937), nr. 1-12, pp. 311-312;

- *O prețioasă cruce de la mitropolitul Grigorie Roșca*, în „Candela”, anul XLIX (1938), pp. 306-318;

- *Cultul nostru văzut de cunoscători străini*, în „Candela”, anul XLIX (1938), pp. 31-61 (și extras publicat la Cernăuți, 1939, 45 p.);

²⁶ Idem, *Cuvântare la parastasul oficiat cu prilejul deschiderii expoziției comemorative de la Mitropolie a operelor pictorului Epaminonda Bucevschi, ținută de dl profesor dr. Ioan Zugrav, în ziua de 7 octombrie 1937*, p. 293.

²⁷ *Ibidem*, pp. 293-294.

- *Introducere în Teologia pastorală*, în „Candela”, anul L-LII (1939-1941), pp. 1-64 (și extras publicat la Cernăuți, 1942, 65 p.). Această lucrare este una dintre cele mai valoroase opere ale sale și una dintre cele bune în domeniu. Ea debutează cu un capitol introductiv intitulat „Noțiunea și numirea Teologiei practice și a celei pastorale”. După definiția dată Teologiei, „învățătura despre Dumnezeu”, „știința care se ocupă de religie” sau „legătura lui Dumnezeu cu oamenii”, autorul aseamănă Teologia cu o clădire a cărei temelie o reprezintă cuvântul lui Dumnezeu „depozitat în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradițiune”, interpretat de Biserică prin disciplina „Exegeza” și alte discipline auxiliare. La acestea se adaugă istoria acestei instituții divino-umane. După parcurgerea lor se intră în „centrul clădirii”, reprezentat de studiile speculative, dogmatice și morale, iar apoi la bolți și acoperișul ei, acestea fiind Teologia practică. Mai departe, autorul se referă la numirile disciplinei, arătând că „păstori” au fost numiți, încă din Antichitate, atât conducătorii politici, cât și cei religioși ai popoarelor. În Vechiul Testament, împărații, proorocii și preoții erau numiți, de asemenea, „păstori”, iar Mântuitorul se prezintă pe Sine ca fiind „Păstorul cel bun”. După Înviere, când Domnul Hristos îl repune pe Sfântul Apostol Petru în demnitate, îi spune: „Paște oile Mele”. Hristos apare, de altfel, și în multe alte locuri neotestamentare cu apelativul de „păstor”. Mai departe subliniază că atât lucrarea Sa, cât și a celor pe care El i-a desemnat poartă aceeași denumire: „pastorală”. Pregătirea celor ce urmează să împlinescă această lucrare se face, afirmă autorul, prin studiul Teologiei. Teologia Pastorală are, în viziunea sa, cele trei componente: *adevărul*, partea didactică (Catehetica, Omiletica și Misiunea), *viața*, adică unirea cu Dumnezeu prin rugăciune și Sfintele Taine, și *calea*, conducerea sufletelor spre mântuire²⁸.

Plecând de la comparațiile mai sus-menționate, Corneliu Krieg le-a asemănat cu *amvonul*, *altarul* și *locul de spovedanie*: „Pe amvon este scris invizibil: *Eu sunt adevărul*, în altar se află *viața*, iar pe scaunul de mărturisire *Eu sunt calea* (s.n.)”²⁹. După alte elemente introductive, autorul precizează că termenul „pastorală” este utilizat

²⁸ Pr. dr. Ioan Zugrav, *Introducere în Teologia Pastorală*, în „Candela”, anul L-LII (1939-1941), p. 4.

²⁹ Corneliu Krieg, *Die Wissenschaft der speziellen Seelenführung*, Freiburg i.B, 1907, p. 37, la *Ibidem*.

de Sfântul Grigore de Nazianz, în tratatul apologetic „Despre fugă”, și de Sfântul Grigore cel Mare, în „Cartea regulei pastorale”, iar ca sintagmă „Teologia pastorală” apare de la finele secolului al XVI-lea, în 1591, numită astfel de Binsfeld, în „Enchiridion teologiae pastoralis”³⁰.

În continuare vom face un istoric al acestei discipline în învățământul teologic apusean (aceasta fiind menționată pentru întâia oară în Austria, pe 3 octombrie 1774). La noi, la români, Teologia pastorală este legată de doi dintre cei mai de seamă ierarhi: Melchisedec Ștefănescu (1862) și Andrei Șaguna (1872). Tot în partea introductivă, autorul are un capitol intitulat „Scopul și cuprinsul Teologiei Pastorale” (pp. 17-19), urmat de „Împărțirea Teologiei Pastorale” (pp. 19-22), de „Caracterul științific și cel teologic al pastoralei. Metoda” (pp. 22-25), „Raportul Pastoralei cu celelalte discipline ale Teologiei” (pp. 25-28), „Importanța și necesitatea Teologiei pastorale” (pp. 28-31), „Izvoarele Pastoralei” (pp. 31-37), „Științele fundamentale și auxiliare ale Teologiei Pastorale” (pp. 37-44), „Literatura Pastorală” (în Apus, în Catholicism și Protestantism, după cum și în Ortodoxie, pp. 44-64);

- recenzie la Iosif Braun, *Die Reliquiare des christlichen Kulte und ihre Entwicklung* (Relicvarele cultului creștin și evoluția lor), Fr. i.B, 1940, în „Candela” anul L, LI, LII (1939,1940, 1941), pp. 785-786;

- *Memoriale vitae sacerdotalis, în traducere românească*, în „Candela”, anul (LIII-LIV), 1942-1943, pp. 113-124 (și extras publicat la Cernăuți, 1943, 14 p.). În introducerea articolului, autorul subliniază că la noi literatura religioasă, constând în traduceri din grecește și rusește, a atins apogeul în vremea mitropoliților Veniamin Costachi al Moldovei și Grigorie Dascălul al Țării Românești. Acest lucru s-ar fi putut întâmpla și în Bucovina, unde a funcționat celebra Academie de la Putna, sub conducerea arhim. Vartolomeu Măzăreanu, dacă nu ar fi fost desființată de autoritățile habsburgice, în urma ocupării de către austrieci a acestei zone. Din păcate, Institutul teologic de la Cernăuți, înființat ca urmare a eforturilor Școlii clericale, nu a avut decât preocupări de ordin didactic sau traduceri după modele sârbești³¹. Abia o hotărâre din septembrie 1848 prevedea ca „de acum înainte științele teologice să se paradosească

³⁰ *Ibidem*, p. 5.

³¹ *Idem*, *Memoriale vitae sacerdotalis, în traducere românească*, în „Candela”, anul (LIII-LIV), 1942-1943, p. 113.

în limba românească, iar limba latinească, ce până acum spre acest scopos s-a întrebuințat, să înceteze cu totul”³². Mai departe autorul menționează că în Arhiva Mitropoliei Bucovinei s-a aflat manuscrisul cu titlul de mai sus, după care s-a făcut traducerea în limba română. Manuscrisul are următorul titlu: „Aducere aminte a vieții cei preoțești sau ale Arhipăstorului Is. Hs. pre cucernice sfătuirii către Păstorii bisericii sale și către alți preoți. Carte osăbită pentru timpul de astăzi foarte folositoare cuprinzând 68 capite”. Manuscrisul, scris cu litere chirilice, este format din 47 de coli, autorul prezentând titlul fiecărui capitol, precum și câteva concluzii;

- *Literatura pioasă*, în „Candela”, anul LIII-LI (1942-1943), pp. 124-153 (și extras publicat la Cernăuți, 1943, 31 p.). În introducere, autorul definește sintagma „carte pioasă” ca „literatură cu caracter literar-religios, menită și potrivită unei citiri mai ușoare, care lucrează mai mult asupra sentimentului și asupra voinței decât asupra rațiunii”³³. După introducere, părintele Ioan Zugrav abordează, într-o manieră foarte consistentă, conținutul propriu-zis al studiului „Cărțile, documente de pietate”, încheindu-se cu un capitol de concluzii intitulat „Foloasele lecturii pioase”.

- recenzie la Constantin C. Pavel, *Problema răului la Fericitul Augustin – studiu de filosofie morală*, București, 1937, 223 p., în „Candela”, anul LIII-LIV (1942-1943), pp. 310ff;

- *Un manuscris liturgic din secolul XV din Biblioteca Universității Iași*, în „Candela”, anul LVII (1946), pp. 263-272. Din nota consemnată în catalogul manuscriselor aflăm că manuscrisul în discuție, de proveniență greacă, din Epir, este un Liturghier, care cuprinde o parte din Liturgia Sfântului Vasile cel Mare și, integral, Liturgia Darurilor mai înainte sfințite. Studiul de prezentare a lui este structurat în mai multe capitole: descrierea și cuprinsul manuscrisului, particularități ale textului de la Liturgia Sfântului Vasile cel Mare, epicleza și Liturgia Darurilor mai înainte sfințite. Studiul se încheie cu câteva concluzii, din care reținem faptul că, întrucât ambele liturghii conțin formule nedezvoltate, manuscrisul este unul foarte vechi. Mai mult, în textul acestui manuscris nu se constată

³² Isidor Onciul, *Ceva despre mersul și dezvoltarea culturii teologice și clericale*, în „Candela”, 1883, p. 234, la Ioan Zugrav, *Ibidem*, p. 114.

³³ Ioan Zugrav, *Literatura pioasă*, în „Candela”, anul LIII-LIV (1942-1943), p. 127.

vreo influență din Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, mai ales cu referire la epicleză³⁴.

- recenzie la Preotul Petre Vintilescu, *Funcțiunea eclesiologică sau comunitară a Liturghiei*, extras din „Biserica Ortodoxă Română”, 1946, 30 p., în „Candela”, 1946, pp. 536-538.

- recenzie la Preotul Petre Vintilescu, *Cântarea poporului în lumina Liturghierului*, extras din „Biserica Ortodoxă Română”, 1945, nr. 9, în „Candela”, 1946, p. 558.

Concluzii

Părintele Ioan Zugrav a fost unul dintre profesorii de seamă ai Facultății de Teologie din Cernăuți. Din păcate, despre el, ca și despre alți foști profesori ai renumitei facultăți, cel puțin în ultima vreme, s-a scris foarte puțin. Lucrarea de față se dorește a fi, deodată, un gest de reparație morală, dar și un omagiu adus acestei venerabile instituții de cultură teologică și slujitorilor ei.

Posesor al unei temeinice pregătiri teologice dobândită atât în țară, cât și peste hotare (Cernăuți, București și Paris), pe care a cultivat-o în mod constant, părintele Ioan Zugrav a activat mai întâi ca preot (în Botușana și Rădăuți), apoi ca secretar și misionar la Centrul eparhial din Cernăuți, după care a fost profesor universitar la Facultatea de Teologie din Cernăuți, până la desființarea ei (în 1948), în ultimii ani ai vieții slujind ca profesor și director la școlile de cântăreți de la Mănăstirea Neamț și Suceava.

După susținerea tezei de doctorat și mai cu seamă în perioada în care a activat ca profesor, părintele Zugrav a alcătuit și publicat mai multe lucrări științifice, constând din studii, articole și recenzii, majoritatea cu caracter istoric. Ele au fost găzduite de diverse reviste, în funcție de locul unde și-a desfășurat activitatea, respectiv de publicațiile „Candela”, revista oficială a Mitropoliei Bucovinei, în perioada în care a activat ca profesor la Cernăuți, de „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, revista Mitropoliei cu același nume, după pierderea Bucovinei, precum și de alte ziare care apăreau la Cernăuți („Cuvântul preoțesc”, al cărui redactor a și fost) și Chișinău („Luminătorul”) etc.

³⁴ Idem, *Un manuscris liturgic din secolul XV din Biblioteca Universității Iași*, în „Candela”, anul (LVII), 1946, p. 272.

Studiul reliefează două aspecte importante referitoare la personalitatea părintelui profesor Ioan Zugrav: câteva elemente biografice, cele care s-au păstrat (în speranța că timpul va face accesibile și altele), precum și operele sale științifice publicate în revista „Candela”. Cronologic și științific, cea dintâi operă a sa este teza de doctorat referitoare la *Încercările de unire de la Conciliul din Lyon (1274), până la cel de la Florența (1439)*. Cele mai multe scrieri ale sale abordează chestiuni de ordin istoric, însă a publicat și lucrări cu caracter pastoral, liturgic ș.a. Nu lipsite de interes sunt cuvântările comemorative sau aniversare, precum și predicile sau recenziile. Ele constituie o contribuție la istoria Bisericii din Bucovina, precum și la istoria bisericască, în general.